

Zalatnay István

Múltértelmezés és liturgia*

A keresztyén hit és így annak mindenféle megélési formája múltértelmezés. A múlt-

*Zalatnay István (Budapest) református lelkész,
az Erdélyi Gyülekezet vezető lelkésze.*

nak olyan értelmezése, melynek számára egyértelmű központja van a múltnak, sőt minden időnek: Jézus Krisztus. A Krisztus-esemény által az egész mindenség léte rendeződik össze egyetlen nagy narratívává: az üdvtörténétté. Ez azt jelenti, hogy a keresztyén hit mint múltértelmezés nem csak, sőt elsősorban nem azt jelenti, hogy mi értelmezzük a múltat, hanem azt, hogy a múlt, a múltnak a központja, a lényege, a Krisztus-esemény értelmez bennünket. (Ez a múltértelmezés tehát genitivus subiectivus és obiectivus egyaránt, de az előbbi prioritásával.) A Krisztus-esemény mint a múlt így olyan létértelmezést teremt, amely alapvetően meghatározza a jelenhez és a múlthoz való viszonyt is. Sőt, ez teszi lehetővé azt az egészen sajátos keresztyén létfelfogást, amely a jövőhöz köti a hívőt és az egész Egyházat. Olyan jövőhöz, amelyet —a különben általános emberi jövőképekkel szemben— nem bizonytalanság, hanem bizonyosság, e bizonyosság tartalmaként pedig nem valami rossz és nem is valami felemás, hanem jó, sőt az abszolút jó határoz meg: a jövő fölött korlátlan hatalommal az uralkodik, akit végtelenül kegyelmes, emberszerető Istenként ismerünk a múltból, a Krisztus-eseményből. A keresztyén lét ezért eszkatologikus —a végső dolgok által meghatározott— lét, amelyben már érzékelhetően jelen van egy egészen más, tökéletes és eljövendő létezésnek az előíze. Az ebből fakadó reményt, jövőre nyitottságot, elvehetetlen derűt ez a sajátos keresztyén múltértelmezés teszi lehetővé.

A keresztyén Egyház szíve az istentisztelet, a liturgia. Ha a keresztyén hit valóban kiváltképpen módon és értelemben múltértelmezés, akkor az meg kell, hogy jelenjen istentiszteletében, liturgiájában is. Ennek megfelelően a keresztyén istentisztelet középpontjában mindig Krisztus áll: Krisztus mint isteni Ige a maga különböző megjelenési formáiban. A keresztyén istentisztelet kiemelt időpontja, a vasárnap, mindig húsvét-ünneplés (a latin nyelveken „úrnapja” oroszul szó szerint ‘feltámadás’, voszkreszenyie).

A nagy múlt azonban magába öleli a kis múltakat is: a Krisztus-esemény értelmezi a kisebb vagy nagyobb közösségek, sőt az egyes emberek életének eseményeit is. Ezért, amikor az Egyház egészének vagy valamely nagyobb részének a történetében fontos események történnek, akkor azok valamiképp meg kell, hogy jelenjenek annak a liturgiájában: az adott eseményt a hívek gondolkozása, érzései, emlékezése számára értelmező, nyugvópontra juttató

* Az Erdélyi Gyülekezetben 2012. június 1-jén tartott Németh Géza Emlékkonferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

imákban, énekekben, erre gondolva kiemelt, hangsúlyozott szentírási helyekben és azokról szóló igehirdetésekből — adott esetben akár külön ünnepben.

Az elmúlt évtizedek diktatúrái kétségkívül fontos, sok szempontból egyedi jelentőséggel bíró események voltak a keresztyén Egyház egy igen jelentős részének. Szükséges, hogy ennek a sajátos múltnak a hitbeli értelmezése, feldolgozása beépüljön az Egyház istentiszteleti életébe is. Ez természetesen időt, elmélyülést, sok imádságot, teológiai gondolkozást igényel. Sajnos —hadd maradjunk most csak itthon— a magyar református egyház esetében ebből eddig elég kevés történt meg. Elengedhetetlenül fontos lenne ezért előrelépni ezen a téren. Ehhez szükséges lenne, hogy a) az Egyetemes Magyar Református Egyház és az egyes magyar református egyházak zsinatai egyaránt foglalkozzanak ezzel a kérdéssel, b) történjen ez teológiai alapon, átfogó módon, tehát műtfeldolgozásként és nem egyes kérdéseknek a kiragadásával, c) a megtárgyalandó kérdések között kiemelt jelentőséggel szerepeljen az, hogy hogyan épülhet be ez a múltértelmezés liturgiánkba, d) a szükséges munka elvégzéséhez biztosítson az egyház technikai, anyagi forrásokat.

Előadásom következő részében szeretnék néhány gondolatot megfogalmazni e műtfeldolgozás liturgiai aspektusának tartalmi vonatkozásairól.

Az Egyház minden fontos kérdéséről először *Istennek* kell, hogy beszéljen: elsősorban és minden mást meghatározóan imádkoznia kell, s azután erre épülhet sok mindenféle más beszélgetés az Egyházon belül és az Egyházon kívül egyaránt. A nagy múlt alapján nem lehet kétséges, hogy —mint minden más kis múlt esetében, úgy e tekintetben is— az imádságban első helyen a hálaadásnak kell állnia. Az Egyháznak az elmúlt évtizedekre gondolva mindenképp előtt hálát kell adnia. Miért lehet hálát adnia?

Elsősorban azért, mert szenvedett. Mert nem akart —vagy talán inkább nem tudott— kibújni a szenvedés alól. Az elmúlt rendszer embertelen volt, nagyon sokaknak okozott szenvedést. Ilyen rendszerben pedig csak az a jó, ha az Egyház is szenved. Nem történhet annál rosszabb az Egyházzal, mint hogy ne szenvedjen akkor, amikor az emberek, a világ körülötte szenved. Mert akkor biztos, hogy nem ott van, ahol Krisztus; akkor Krisztus testeként távol kerül Ötőle — ha nem tévedek ez a skizofrénia definíciója. Voltak az Egyház történetében olyan időszakok, helyzetek, amikor szenvedett a világ, az Egyház azonban egész jól érezte magát. Adjunk hálát Istennek, hogy megkímélt ettől! (Sokkal inkább Ő minket, mint mi magunkat.) Bár akadtak egyes emberek, különösen egyházi vezetők, akik haszonélvezői voltak az embertelen korszaknak, az Egyház egészéről, a hívek és a lelkészek túlnyomó többségéről ez nem mondható el. Ezért kell elsősorban hálát adni.

Ha arról beszéltünk, hogy az Egyház egy jelentős részét érintette a múltnak az az eseménye, amelyről most beszélünk, akkor természetesen felekezeti és nemzeti határokon túllépve kell erről gondolkozni. Kik vagyunk együtt ebben az imádságban? Magyar protestánsok és katolikusok, határon innen és túl, a valamikori szovjet blokk országai, sőt az összes kommunista ország bármely ha-

gyományhoz tartozó keresztyénei. Ha viszont erre gondolunk, akkor azonnal megállapíthatjuk, hogy bennünket, magyar protestánsokat és általában magyar keresztyéneket —bizonyos kivételektől eltekintve— a szenvedésnek viszonylag enyhe formája sújtott csak. Bennünket háttérbe szorítani, elerőtleníteni akartak csak. Voltak, akiket elpusztítani, teljesen felszámolni. Ezekre a keresztyénekre különösen is nagy tisztelettel és szeretettel kell gondolnunk: kiemelten is az orosz orthodox egyházra, amelynek az egyetemes egyháztörténetben is párját ritkító számban voltak mártírjai. Ha pedig a magunk szűkebb körében maradunk, akkor nem szabad elfelednünk: a magyar református egyháznak is volt egy része, amelyet fel akartak számolni: a kárpátaljai református egyház. Nem kétséges: a szenvedésben közöttünk ők voltak a legelső helyen — legyen áldott mártírjaik emléke, mi pedig soha ne feledkezzünk el arról a rangról, amelyet ők szereztek egyházunkon belül a maguk szűkebb hazájának!

Mindazonáltal igaz marad, hogy a magyar keresztyének nagy többségének az enyhébb szenvedés jutott csak ki. És ezért szintén hálát adhatunk Istennek: nem próbált meg bennünket erőnkön fölülni.

Harmadszorra azokért kell hálát adnunk az Egyházon belül, akik példamutató módon tettek bizonyosságot hitükről ezekben az időkben, azokért, akik igazi tanúk voltak. Ez sokkal többet jelent, mint emberi teljesítmény előtti tisztelgést. A hitükért szenvedést vállalókért való hálaadás azt illeti, aki a hit Szerzője, aki képessé tett egyeseket, hogy ezért a hitért a hősiességig elmenően önfeláldozóak legyenek. Másrészt ezek a hitvallók különböző alkatú, adottságú, sokszor eltérő teológiai látással megáldott emberek voltak. Az ő életük tanúságának tanulmányozása egyúttal a keresztyén hit különböző megélési formáival, különböző kegyelmi ajándékok megmutatkozásával való találkozást is jelenti. Ezért a hitvallókért való hálaadás elsősorban nem kegyeleti aktus, hanem a hit mai, általunk történő megélésének fontos, isteni ajándéknak tekintendő része.

A hálaadást azonban követnie kell a bűnbánattartásnak is. Legelsősorban azért, amikor az Egyház nem teljesítette megbízatását, amikor nem tett bizonyosságot Krisztusról. Ebben az esetben ez különösen is azt jelenti: amikor kibújt a szenvedés alól, amikor ahelyett valami mást csinált. Ezért akkor is bűnbánatot kell tartani, ha az a más, adott esetben önmagában nem rossz dolog volt. Krisztusról akkor és úgy kell bizonyosságot tenni, amikor és ahogyan Ő akarja. Minden más bűn. Amikor szenvedéssel kellett volna, akkor bűn volt a szenvedés elkerülése.

Különösen mély bűnbánatot kell tartania az Egyháznak azért, amikor a szenvedés alól való kibújását meg akarta indokolni, el akarta magyarázni: saját magának, másoknak és végső soron magának az Egyház Urának is. Bűnbánatot kell tartani minden olyan teológiai gondolatért, tanításért, Biblia-félrefordításért, amely nem kizárólagosan Krisztus szolgálatának őszinte szándékából született meg, hanem azért, hogy az Egyház mentegesse saját gyengeségét, az általa meghozott erkölcsileg helytelen döntéseket.

És végül bűnbánatot kell tartania az Egyháznak azért is, mert voltak olyanok is, akik ebben a korban végzetesen elbuktak, elaljasodtak, személyes érdekeik, előrehaladásuk érdekében az egyházellenes hatalom törekvéseinek tudatos kiszolgálóivá váltak. Bűnbánatot kell tartani miattuk, mert tettük arra mutat rá, hogy az Egyház mint közösség nem volt elég erős hitében, szeretetében, erkölcsi erejében, hogy megtartsa ezeket az embereket, hogy lehetetlenné tegye, hogy ilyen mélyre süllyedjenek. A múlt feldolgozásának egyik —semmiképpen nem legelső és legfontosabb, de kétségkívüli— része ezeknek a történeteknek a megismerése is: nem azért, hogy embereket még jobban eltávolítson egymástól, hanem azért, hogy mindenkit Krisztushoz és ezáltal egymáshoz is közelebb vezessen: hogy ennek gyümölcseként képessé váljanak a legsúlyosabbat vétők a mély, őszinte, személyes bűnbánatra, a megbántottak és az egész Egyház pedig az Isten bűnbocsájtó kegyelméből és szeretetéből táplálkozó megbocsátásra.

Ennek a nagy imádságnak része, sőt valójában előkészülete és végigkísérője kell, hogy legyen a csend, a szomorúság, az együtt sírás azokkal és azokért, akik áldozatai voltak ennek korszaknak. Vannak közöttük, akik egyúttal példaadó életük miatt hálaadásra is indítanak, akikről már volt szó. Többségük nem tett semmi feltűnőt, kiemelendőt, hanem egyszerűen csak áldozat volt, szenvedett. Ezt az egész imádságot folyamatosan rájuk gondolva, lélekben —és amennyire lehet valóságosan is— velük együtt kell mondani.